

7/9252

T.C.
DEVLET BAKANLIĞI

Sayı : B.02.0.009-031/ 2234
Konu : Soru Önergesi

02/11/2009

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞINA

İlgi : : a) 06.10.2009 tarih ve B.02.0.KKG.0.12/106-159-79/3931 sayılı yazı.
b) 16.10.2009 tarih ve B.02.I.TİK.0.71.00.00/3567-8018 sayılı yazı.

İstanbul Milletvekili Sayın Mehmet SEVİGEN tarafından cevaplandırılması istenen 7/9252 esas sayılı yazılı soru önergesi ile ilgili olarak Bakanlığım bağlı kuruluşu Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığından alınan ilgi (b) cevabi yazı ekte gönderilmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

Faruk ÇELİK
Devlet Bakanı

EKLER :

1- İlgi (b) yazı ve eki (10 sayfa)

DAĞITIM :
Gereği :
TBMM Başkanlığına

Bilgi :
Başbakanlığa

T.C.
BAŞBAKANLIK
Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı

Sayı : B.02.1.TİK.0.71.00.00/ 3567 / 8018
Konu : Soru Önergesi

16-10-2009

DEVLET BAKANLIĞINA
(Sayın Faruk ÇELİK)

İlgi : 06/10/2009 tarih ve B.02.0.009/093.02/2234 sayılı yazıları

İlgi yazıları eki ile iletilen İstanbul Milletvekili Mehmet SEVİGEN tarafından TBMM Başkanlığına cevaplandırılmak üzere verdiği 7/9252 sayılı yazılı soru önergesi incelenmiş olup ekte cevaplandırılmıştır. Ayrıca Ulan-Batur Program Koordinatörlüğü'nden alınan Bilgi Notu da ekte yer almaktadır.

Bilgilerini arz ederim.

Musa KULAKLIKAYA
Başkan

EKLER:

Ek 1- Soru Önergesi Cevabı (10 sayfa)

MOĞOLİSTAN'DAKİ TÜRK ANITLARI PROJESİ/MOTAP HAKKINDA SORU ÖNERGESİNE YÖNELİK CEVAPLAR

1. Orhun Abidelerini korumaya yönelik şimdiye kadar ne gibi bir çalışma yapılmıştır?
2. 1998 yılında TİKA tarafından yürütülen projenin kapsamı nedir?

Türk tarihinin bugün için bilinen en eski yazılı belgeleri olma özelliğine sahip olan Göktürk Abidelerinin bulunduğu bölgede yer altı araştırmaları yapılarak, gün ışığına çıkmayı bekleyen tarihimizin nadide parçalarına ulaşılmaya çalışılması ve külliyelerin yeniden inşasının yapılarak 1300 yıl önceki durumlarının canlandırılması amacıyla TİKA Başkanlığı ve Moğolistan Eğitim, Kültür ve Bilim Bakanlığı arasında 1994 yılında Proje'nin genel hatlarını belirleyen anlaşmanın imzalanması ve anlaşmanın Moğolistan Parlamentosu tarafından onaylanması ile "Moğolistan'daki Türk Anıtları Projesi" başlamıştır.

1996 yılından bu yana bölgede yapılan fiziki çalışmalar çerçevesinde; Ankara Üniversitesi (Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi), Atatürk Üniversitesi, Selçuk Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, Gazi Üniversitesi bilim adamlarından oluşan ekipler, durum tespiti, harita çıkarma, yer altı çalışmaları, restorasyon ve kazı çalışmaları yapılmıştır.

2000 yılında başlanan kazı ve diğer araştırma çalışmaları çerçevesinde, arkeolojik kazı, jeofizik ve jeolojik, epigrafi, taş koruma ve onarım, restorasyon, müze çalışmalarına ağırlık verilmiştir. Proje kapsamında yürütülen kazı çalışmaları çerçevesinde Bilge Kagan Külliyesi'nin tüm detayları ortaya çıkarılmış, böylece önümüzdeki dönemlerde yapılması düşünülen "yeniden canlandırma projesi" içinde taslak bir planlama yapılmıştır. Çalışmaların sağlıklı yürütülebilmesi amacıyla Orhun Bölgesine ve Tonyukuk Anıtları Bölgesine koruma ve depo amaçlı birer bina yapılmıştır (resim: 1)

Bilge Kagan Külliyesi'nde Türk ve Moğol bilim adamlarının işbirliğinde yürütülen kazı çalışmalarında ortaya çıkarılan en önemli ve çok kıymetli eserler ise 2001 yılı çalışmaları kapsamında bulunan Bilge Kagan'a veya bir yakınına ait olduğu düşünülen yaklaşık 4000 parça ve altın, gümüş, bakır, bronz ve değerli taşlardır (resim: 2).

Proje kapsamında saha çalışmalarında ortaya çıkarılan bu değerli buluntular ile daha önce yapılan çalışmalardan bir araya getirilen Göktürk ve Uygur dönemlerine ait bazı eserlerin toplu halde sergilenmesini sağlamak üzere Başkanlığımızın katkıları ile Moğolistan Milli Tarih Müzesi içerisinde "Türk Kültür-Varlıkları Teşhir Salonu" 8 Nisan 2004 tarihinde ziyarete açılmıştır (resim:3).

Ayrıca proje kapsamında yürütülen çalışmalarımız sonucunda Bilge Kagan ve Köl Tigin Anıtlarının bulunduğu Orhun Vadisi ve Tonyukuk Külliyesi'nin bulunduğu bölge Moğolistan Hükümeti tarafından SİT alanı olarak ilan edilmesi sağlanmıştır. Bir sonraki adımda da bölgenin UNESCO tarafından da Dünya Mirası Listesine alınması sağlanmıştır.

2006 yılının Moğolistan İmparatorluğu'nun kuruluşunun 800. yıldönümü olması, Orhun Vadisinin ve Moğolistan İmparatorluğu'nun başkenti Kharkhorin'in aynı sınırlar içerisinde yer alması ve her iki bölgenin Moğolistan Hükümeti tarafından SİT alanı olarak ilan edilmesi ve Türkiye Cumhuriyeti ve Moğolistan Cumhurbaşkanları tarafından himaye altına alınmış

olması TİKA tarafından yapılan ve önümüzdeki yıllarda yapılması planlanan çalışmaların önemini bir kat daha arttırmıştır.

MOTAP 2006 (29 Temmuz-15 Eylül) yılı saha çalışmaları esnasında Bilge Kağan, Köl Tigin yazıtları ile kaplumbağa kaidelerin kopyaları yapılmıştır. 2007 yılında bu kopyalar orijinal eserlerin yerine yerleştirilmiş, eserlerin orjinalleri ise müze içinde korumaya alınmıştır (Bölgedeki doğal koşulların eserler üzerinde çok büyük tahribata neden olması gerekçesiyle bilim adamlarımızın önerisiyle yapılan kapalı mekana taşınmıştır).

Bilindiği üzere Eski Moğol İmparatorluğu'nun başkenti Kharkhorin'den, Türk adının ve kültürünün yabancı devletler tarafından tanınmasını sağlayan Göktürklerle ait bu yazıtların bulunduğu Orhun Vadisi'ne ulaşımın kolaylaşması, Türkiye ile Moğolistan arasındaki dostane ilişkileri bir adım öteye taşıyacak olan ve dönemin cumhurbaşkanı tarafından da yapımı için söz verilen "Bilge Kagan Karayolu" yapımı TİKA tarafından yürütülmüş olup yol 2008 yılında tamamlanarak hizmete açılmıştır. Ayrıca depo olarak kullanılan bina da müze binası haline getirilmiştir (resim 4 ve 5)

Protokol çerçevesinde 2007 yılında halen Khosoo Tsaidam'da bulunan depo binasının müze haline getirilmesi, müzenin ve külliyelerin çevre düzenlemelerini yapılması, Bilge Kağan ve Köl Tigin külliyelerinin orijinale yakın bir duvar ile çevrilmesi, müze binasına en yakın yerleşim birimi olan Khoso Tsaidam köyünden (6 km.) elektrik nakil hattı çekilmesi, su kuyusu açılması çalışmaları yapılmıştır. Ayrıca, açık arazide bulunan Köl Tigin Yazıtı'nın müze binasına taşınması, Bilge Kağan ve Köl Tigin yazıtlarının kopyalarının orijinal yerlerine yerleştirilmesi çalışmaları tamamlanmıştır. Müzenin teşhir tanzim ile ilgili çalışmaları ise 2009 yılı içinde tamamlanması hedeflenmektedir.

Bilge Kağan ve Köl Tigin Külliyelerinin basit bir düzenleme (külliye önümüzdeki yıllarda yapılması öngörülen bilimsel çalışmalara engel teşkil etmeyecek şekilde) yapılması bilim adamlarımızca yapılacak taslak çalışma önerileri ve verilecek bütçeler çerçevesinde önümüzdeki yıllarda tamamlanması öngörülmektedir.

3. Projeyi yürüten sorumlular kimlerdir?

Proje Koordinatörlüğü aşağıda isimleri belirtilen bilim adamlarımız tarafından yürütülmüştür.

Prof. Dr. Oluş ARIK (Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi)

Prof. Dr. Hakkı ACUN (Gazi Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü)

Prof Dr. Sadettin GÖMEÇ (Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi)

- 4. Orhun Abidelerinin parçalanmasına ve bozulmasına sebep olan uygulamalar yapıldığı doğrumu dur?**
- 5. Eserlerin orijinal yerlerinden taşınarak başka bir müzeye götürülmesiyle büyük zarar göreceği neden düşünülmemiştir?**
- 6. Sözde Koruma adına yapılan bu denemeler sonucu eserlerin zarar göreceği bilinmiyor muydu?**

Söz konusu soruların yanıtı konuyla ilgili olarak bölgede restorasyon ve taşıma çalışmalarını yürüten Okutman Yüksel DEDE (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Taşınabilir Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü) hazırlamıştır.

Anıtların kopyalama çalışmalarında kullanılan silikondan kaynaklanacak bir bozulmaya uğraması söz konusu değildir. Kopyalamada kullanılan silikon RTV, günümüzde bir çok ülkede en yaygın kullanılan malzemelerden birisidir. Ancak en önemlisi yapılan bu çalışmada anıtların korunması en üst seviyede tutulmuş ve silikonun yüzeyle temasını önlenmiştir. Bunun içinde anıtların yüzeyi özel konservasyon (koruma) malzemeleriyle yalıtılmıştır.

Koruma uygulamasında öncelikle Paralot B-72 olarak ta adlandırılan konservasyon (koruma) malzemesi kullanılmıştır. Bu konservasyon malzemesi eski eserlerin yapısını güçlendiren ve eserlerin dış etkenlerden korunmasını sağlayan günümüzde Türkiye'de ve dünyanın bir çok ülkesinde kullanımı en yaygın koruma malzemelerinin başında gelmektedir.

Bu malzemenin en önemli özelliği eserlerin yapısına zarar vermemesi ve geri dönüşümü olmasıdır (eserlerin üzerinden kolaylıkla geri alınır olmasıdır). Alınan ikinci bir koruma önlemi ise B-72 ile korunan yüzeylerin üzeri gümüş varak ile kaplanarak alınmıştır. Bu sayede sadece kullanılan silikonun, anıtların yüzeyine teması tamamen önlenmiştir. Kopyalama çalışmaları sonrasında anıtların yüzeyine uygulanan bu koruyucular tamamen geri alınmıştır.

Anıtlar üzerinde yürütülen kopyalama çalışmaları anıtların konservasyonu ve restorasyonu ile ilgili projenin bir parçası olarak yürütülmüştür. 2000 yılında İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Taşınabilir Kültür Varlıklarını Koruma ve onarım Bölümü tarafından üstlenilen ve Moğolistan'daki Kültürel Mirası Koruma merkezi ile beraber yürütülen projede ilk olarak açık havada bulunan eserlerin üzerindeki tahribat belgelenmiştir. Bu tespitlerde öncelikle bu coğrafyada 8 ay süren ve -40 santigrada düşen hava koşullarının oluşturduğu tahribat belirlenmiştir. Meydana gelen yüzey gerilimlerinin anıtlarda (özellikle Bilge kağan Anıtında) büyük tahribat oluşturduğu, yazılı bölgelerin önemli bir kısmının yüzeyden kopmasına neden olduğu saptanmış ve belgelenmiştir. Yine şiddetli rüzgarlar ve kum fırtınalarının oluşturduğu erozyon yüzlerce yıldır anıtlar üzerinde adeta bir zımpara etkisi yapmış, yüzeylerde ciddi bir aşınma oluşturmıştır. Arazide yapılan acil koruma önlemleriyle Aktif ve pasif kopmaların tamamına müdahale edilmiş ve anıtlar güçlendirilmiş, daha sonra da müze içinde koruma altına alınmıştır.

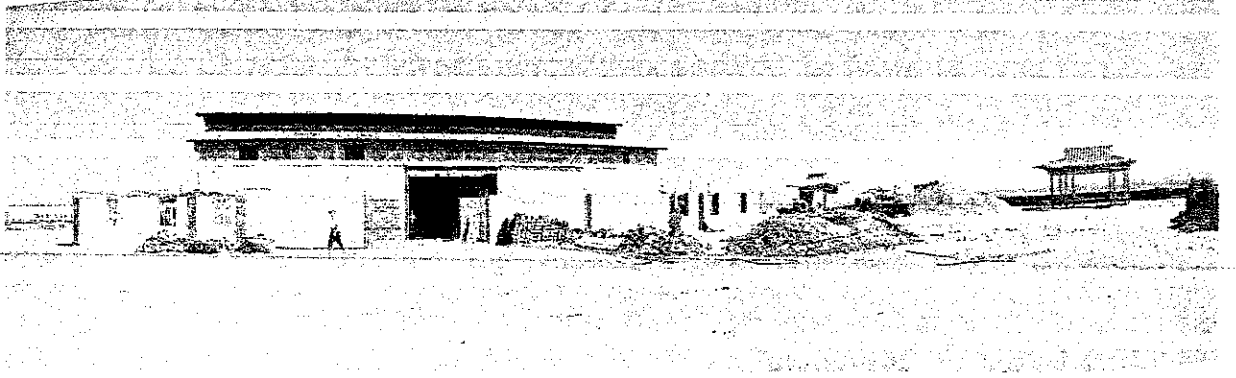
Tespit edilen ikinci bozulma etkileri insanlardan kaynaklanmıştır. Açık havada korumasız durumdaki Anıtların tespit edildiği ve öneminin anlaşıldığı tarihlerden itibaren yüz yılı aşkın zamandır buraya gelen araştırmacıların ve ziyaretçilerin yaptığı bilinçsiz müdahaleler ve temasların eserlerde ciddi sorunlar oluşturduğu belirlenmiştir. Yapılan bu tespitler sonrasında Türk ve Moğol bilim adamları ve yetkilileri ile yapılan değerlendirmeler neticesinde, anıtların yapılacak bir müze içinde koruma altına alınması, anıtların kopyalarının yapılarak arazideki yerlerine konulması kararlaştırılmıştır.

Anıtların taşınması bu iş için özel halatlar ile yapılmış, halatların eserlerin yüzeyine değerek baskı oluşturmaması önlenmiş ve anıtlar için en yüksek güvenlik önlemleri alınmıştır. Bugün ülkemizde eski eserlerin taşınması çalışmalarında aynı malzemeler ve benzer yöntemler kullanılmaktadır. Anıtların taşınması öncesinde ve sonrasında, belgeleme işlemleri yapılarak her hangi bir sorun oluşmadığı da belgelenmiştir. Ayrıca yapılan diğer uygulamaların tamamında belgeleme çalışmaları yapılmıştır. (Resim 6 taşıma çalışmaları)

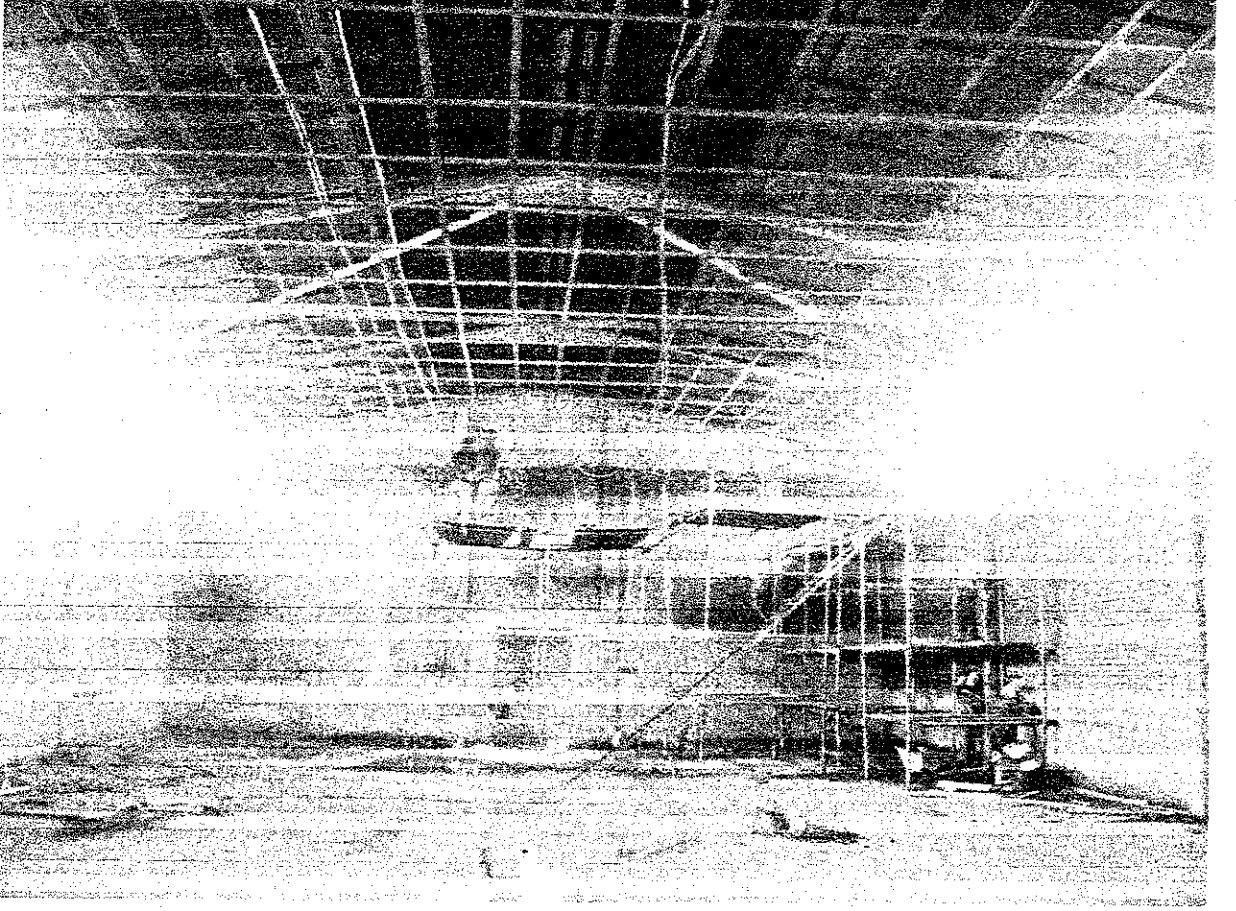
7. AKP'li bir Belediye Başkanı ve bilim adamı olduğu söylenen yetkilinin eser üzerine yaptığı tahribat doğru mudur?

Projenin başından beri hiçbir belediye başkanı konu uzmanı olarak bölgede görevlendirilmemiştir. Keza 2002 yılından bu yana da hiçbir AKP'li Belediye Başkanı konuyla ilgili TİKA tarafından görevlendirilmemiştir. Dolayısıyla iddia edilen tahribatin varlığı hakkında bilgi yoktur.

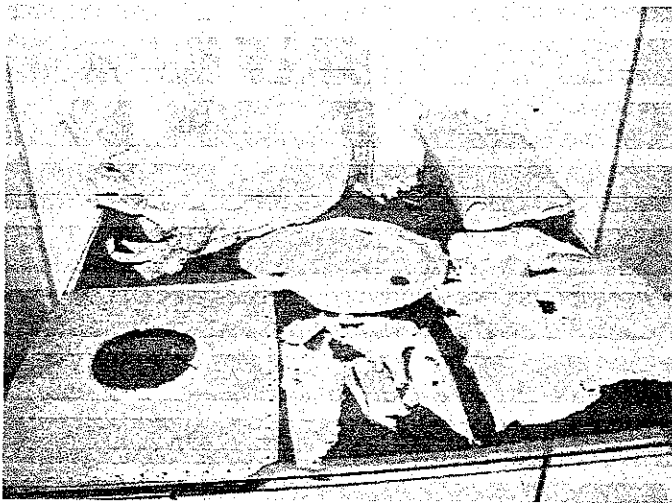
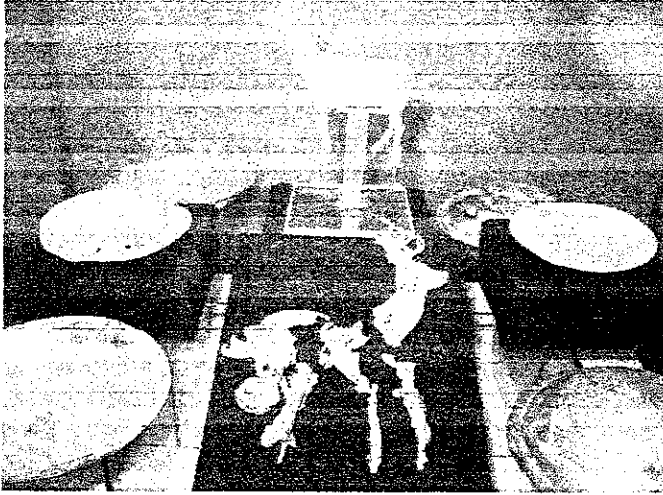
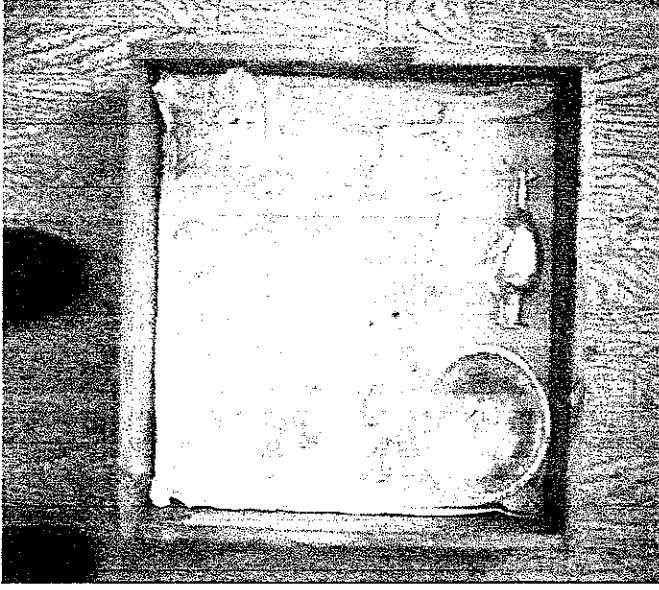
Resim 1: Depo ve Kazı Evi Yapımı

Depo içi

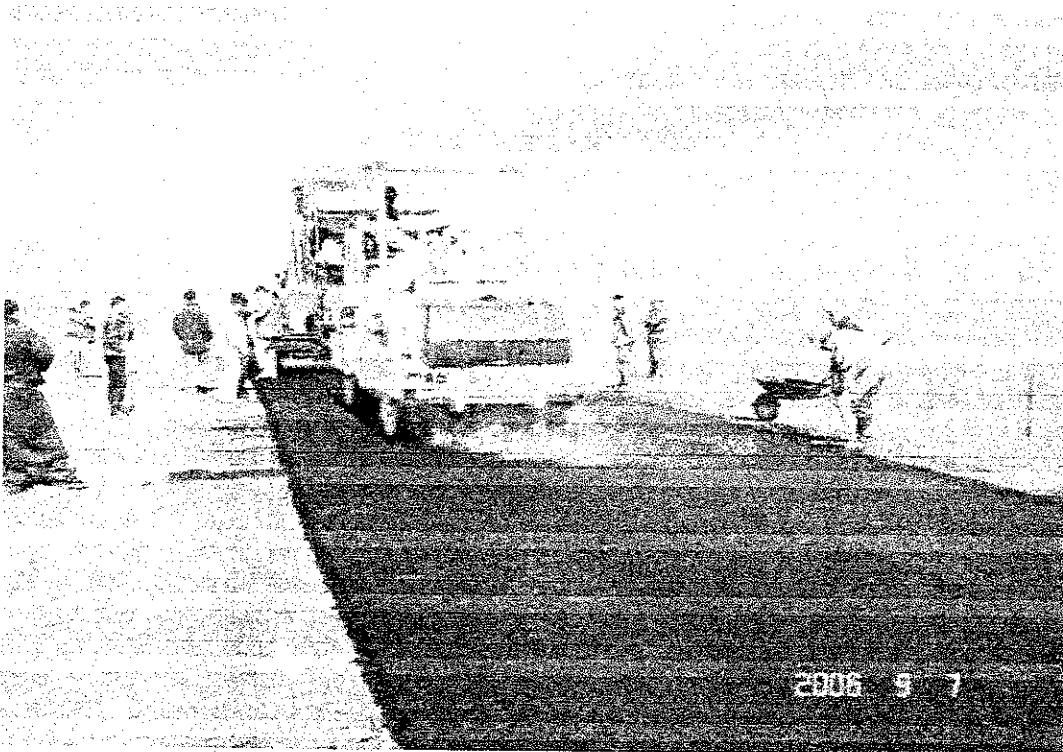
Resim 2: Bölgede yapılan kazılardan çıkartılan buluntular

Resim 3: Moğolistan Milli Tarih Müzesi içerisinde “Türk Kültür Varlıkları Teşhir Salonu”

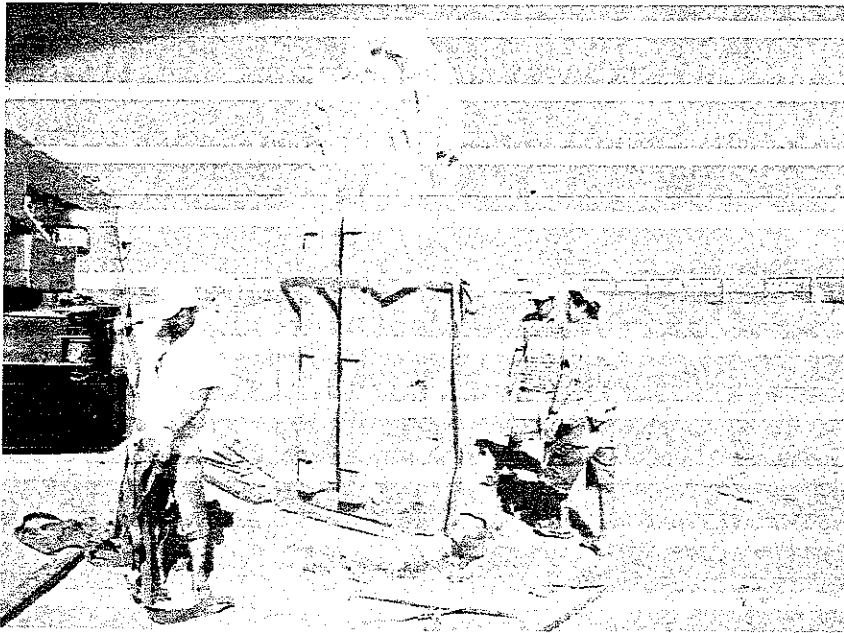
Resim 4: Bilge Kağan Yolu

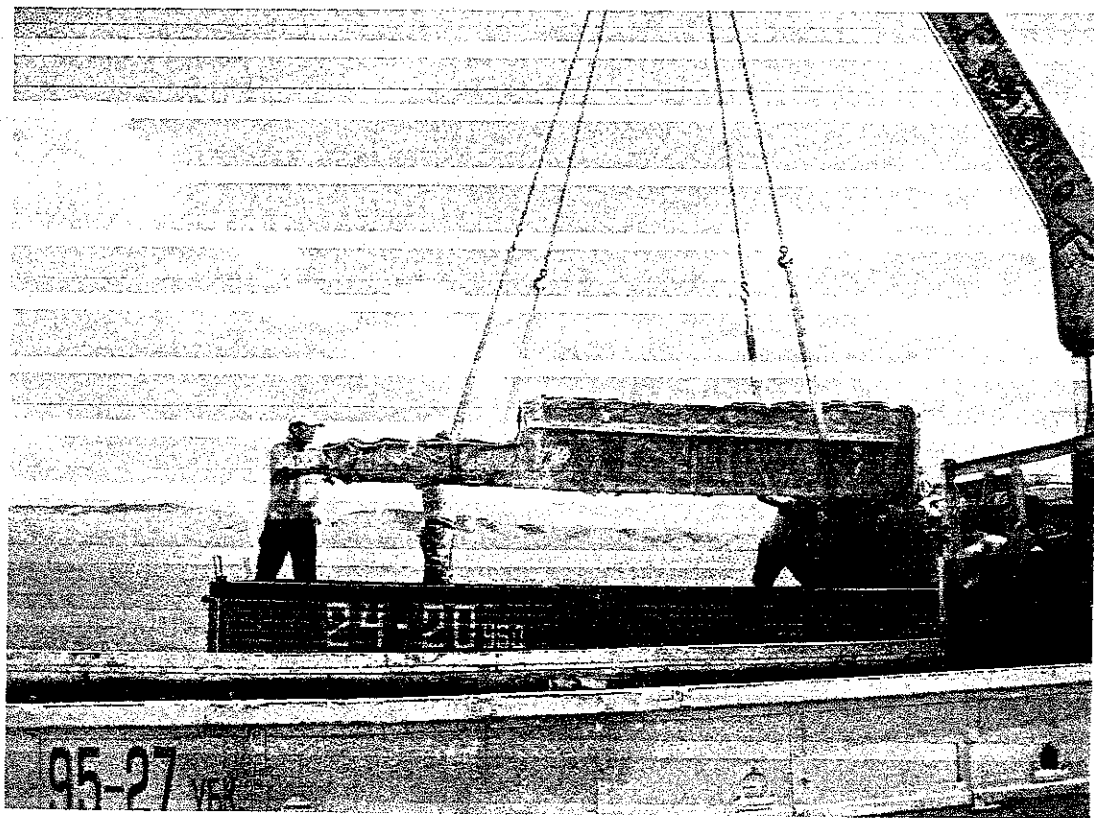
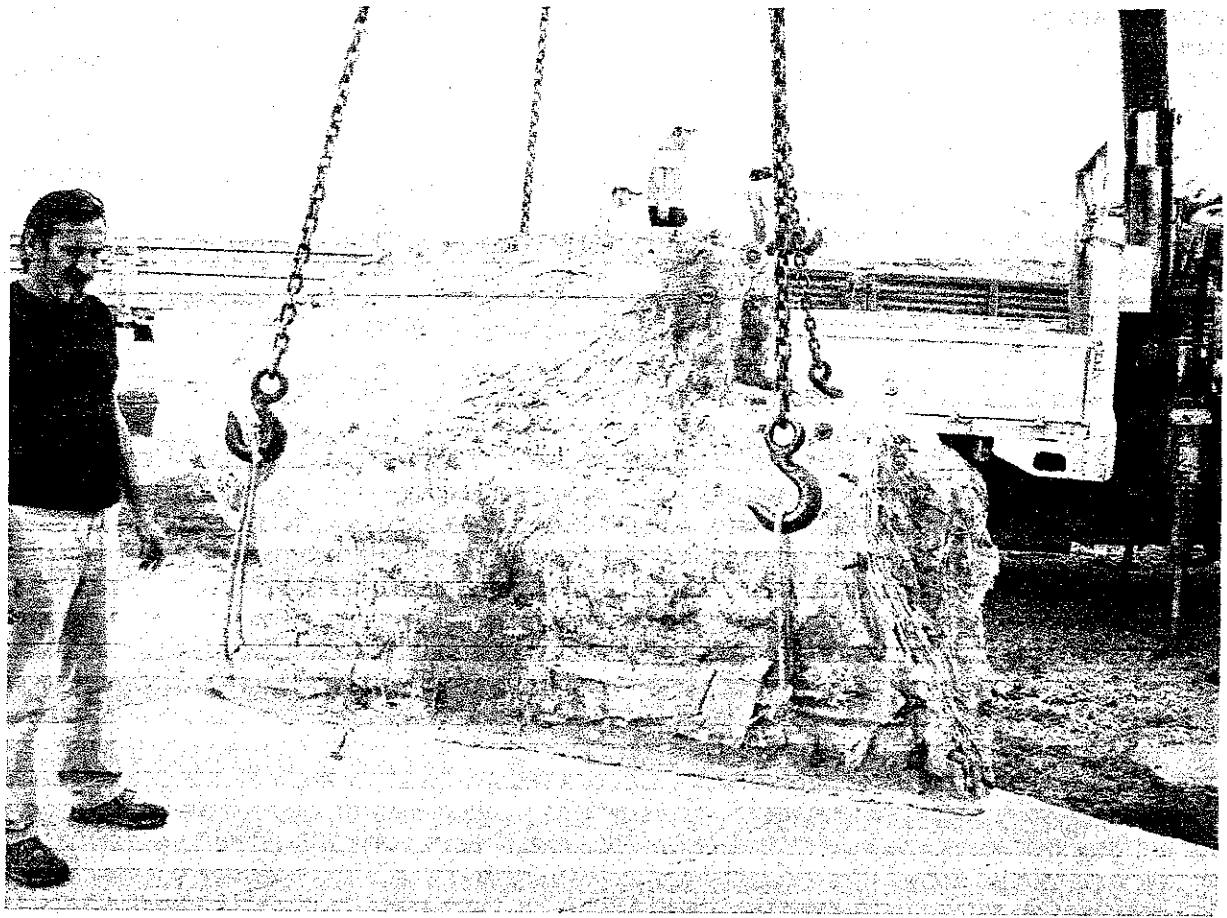

Resim 5: Müze Binası

Resim 6: Orhun Yazıtlarının taşıma çalışmaları

Resim 7: Yazıtların Orhun Müzesine yerleştirilmiş hali.

